

értékű alaktani s csak alaktani normák lényegesen nagyobb hányada is megszilárdult.” (435.)

Rövidítések jegyzéke és gondosan szerkesztett név- és tárgymutató teszi teljessé ezt az ízléses, nyomdai kiállítás szempontjából is igényes, jó benyomást keltő kötetet. Bár szedése nem tartozott a könnyű feladatok közé, alig-alig találunk sajtóhibát benne. Csupán a 7. lapon a tartalomjegyzékben kétszer is hibásan szedett Hungaria Illustrata (Illustrata helyett!) feltűnőbb.

Szathmári István munkája elismerésre méltó tudósteljesítmény, eredményeit nem csupán a nyelvtudomány, hanem az irodalom- és művelődéstörténet is hasznosíthatja. A nyelvtanok formai elemzése jó megfigyelő és rendszerező képességét igazolja, a XVI–XVII. század művelődési viszonyaival foglalkozó lapok pedig bepillantást engednek a korszak nyelvészeti kérdésein túlmenő ismereteink gazdag tárházába. Azt sajnáljuk csupán, hogy az ún. nyelvművelő társaságok problémáját nem feszegette erőteljesebben. Ha Geleji Katona körül e tárgykörben komolyabb kutatásokra vállalkozik, — ismerve szívósságát —, bizonyára megfogható eredményeket ért volna el, és ennek révén egész XVII. századi nyelvtanirodalmunk, nyelvtudományunk indulása és szellemi életünk egésze még teljesebben, még plasztikusabban rajzolódott volna ki. Monográfiája azonban e nélkül is nagy nyereség, kutatói pályafutásának jelentékeny állomása, irodalomtörténészeknek pedig figyelmeztetés: nekünk is komolyan kell foglalkoznunk irodalmi nyelvünk történetének, kialakulásának kérdéseivel, ha e korszak szellemi portréját a valósághoz híven kívánjuk megrajzolni. Kezdeményezés volt már az irodalomtudomány vonalán is. Elég itt utalnunk a Szathmári által is idézett és felhasznált Gerézdi Rabán-tanulmányra: *Irodalmi nyelvünk kialakulásáról.* (Magyar Századok 1948. 52–68.) Folytatása azonban máig is várat magára.

TARNÓC MÁRTON

TOLNAI GÁBOR: FEDERICO GARCÍA LORCA

(Akadémiai, 1968.)

A magyar olvasóközönség — eltekintve a *Cigányromán*c fordításoktól — mindössze tíz-tizenöt éve ismerkedhetett meg alaposabban García Lorca műveivel. Ez idő óta is, a közvetlen művészi élményen kívül, e nagy művész munkásságáról csak néhány elszórt cikkben és tanulmányban kapott tájékoztatást. Ez is elsősorban Tolnai Gábor nevéhez fűződik.

Most megjelent kötete összegezi cikkeinek és tanulmányainak eredményeit, de ezeken jóval túlmenően arra vállalkozik, hogy García Lorca munkásságáról átfogó értékelést adjon. A vállalkozás már önmagában véve is nagy jelentőségű. A magyar irodalmi köztudat végre magába olvaszthatja ezt a mostanig ugyan nagyon vonzó, de mégis távolinak, egzotikusnak érzett életművet.

A könyv korlátozott terjedelme ellenére is rendkívül sok szempontot ölel fel, gazdag jegyzetanyagával, a magyar kiadások és színházi bemutatók, valamint a Lorcával foglalkozó legfontosabb irodalom felsorolásával a mélyebb tájékozódáshoz is igen hasznos anyagot nyújt. Jól válogatott képanyaga felvillantja az olvasó előtt Lorca életének néhány mozzanatát éppen úgy, mint tehetségének sokoldalú megnyilvánulását — néhány rajzának és népdalfeldolgozásának reprodukciójával —, s felidéz néhány magyar színpadi előadást is.

A jegyzetanyag és a bibliográfiai adatok gazdagsága természetes következménye annak, hogy a szerző nem szorítkozik pusztán Lorca műveinek elemzésére, hanem vizsgálja a spanyol irodalom és az európai irodalmak viszonyát a huszadik század kezdetén és a spanyol forradalom után, a magyar irodalmi köztudat alakulását ebben az időszakban, szól a spanyol polgárháború magyar hősciről, az emigrációban született fordításokról, a polgárháború visszhangjáról Bálint György, József Attila és Radnóti Miklós műveiben.

Mindez — bár csak a kötet *Hispánia, Hispánia* című rövid fejezetét teszi ki — könnyen létrehozza azt a közeget, amelyben a magyar olvasó megértheti, politikai-irodalmi szemléletébe szervesen beépítheti azt a Spanyolországot, amely egyidőben fordította maga felé a világ figyelmét a nemzeti függetlenségért, a demokráciáért, az emberi jogokért folytatott küzdelmével és adott az emberiségnek olyan művészt, mint García Lorca. Tolnai Gábor arról győz meg, hogy már 1936–37-ben irodalmunk figyelemre méltó mozzanata volt a hősi Spanyolország iránti érdeklődés Bálint György *Spanyolországban jártam* c. kézirat gyanánt kinyomtatott és kézzel kézre adott útinaplója nyomán, József Attila *Egy spanyol földműves sírverse* és *Március* című verseiben, *A mai költő feladatai* című cikkében, Radnóti Miklós *Federico García Lorca és Hispánia, Hispánia* c. költeményében. Új, eddig ismeretlen adattal is bővíti József Attila életéről kialakult képünket: a költő maga is jelentkezett katonának a spanyol polgárháborúba.

Csak e nagy értékű magyar vonatkozások ismertetése után tér át a szerző García Lorca életének és munkásságának ismertetésére. A spanyol társadalmi és politikai helyzet rövid vázolója után a költő gyermekkoráról szól. A gyermekkor színterét, emlékeit nemcsak életrajzi adatokként említi, hanem egyszerszintű tájékoztat és elemző sokszor nehezen érthető részeket, bemutatja élet és költészet igaz

egységét, a Lorca-versekre jellemző mély valóságélményt. Elemzései révén kibomlik az eddig sokszor csak ösztönösen értelmezett versek gazdag gondolati tartalma. *A Párducfoltos lovacskák*-verssor és a hintalován lefényképezett gyermek Lorca, *A holdas hold románca* és a kisleány-képzlet, a zöld-motívum és a holdvilágította szülőföld közötti összefüggés feltárása megannyi értékes segítség, hogy az olvasó behatolhasson a költőt teremtő és a költő-teremtette világba.

A drámaíróról szólva Lorca-értésünket ismét a spanyol élet tényeivel könnyíti: *Az asszony helyzete Spanyolországban* című fejezet vezeti be a kötet ide vonatkozó részeit. Lorca legutolsó és legjobb drámáját elemezve ezt írja Bernarda, leányai és Poncia alakjáról: „A figyelmes vizsgálóval azt sejtetik, hogy az fró régi emlékeiből emelkedtek fel . . .” Megállapításának igazságát hadd támasszuk itt alá a Marcelle Auclair, *Enfance et mort de García Lorca* című (Ed. du Seuil) 1968-ban megjelent könyvében levő ide vonatkozó adatokkal. Lorca valószínűleg 1935 nyarán Valderubióban (akkor még Asquerosa nevű községben) nyaralt, ahol apjának háza szemben volt Frasquita Alba özvegyasszony házával. Frasquita leányai éppen olyan szigorú elzártágban éltek, mint Bernarda Alba leányai. A legidősebb lány völegényét Pepe de Romillának hívták, nevét Lorca alig változtatta (a darabban Pepe de Romano szerepel). Lorca a nagybátyja kertjében levő kiszáradt kútból hallgatta, mi történik a szomszédos Alba-ház udvarán. Mindez alátámasztja a szerzőnek a Lorca-drámák konkrét életrajzi tényekben gyökerező realizmusáról szóló fejtegetéseit. Tolnai Gábor arra is rámutat, hogy ez a realizmus szimbólumokkal terhes. A víz, a kút, a folyó és a tenger a teljes, gazdag, termékeny élet utáni vágy jelképei, hiányuk az Alba lányok életének terméketlenségét és áttételesen a spanyol társadalom éltető erőinek kiszáradását jelképezi, csakúgy mint Bernarda könyörtelen fegyelme Hispánia gúzsbakötöttségét. A darab tárgyalása után Tolnai Gábor rövid kitekintést ad a magyarországi bemutató sikerére, az ezt követő bemutatókra, fordításokra, a költő összes műveinek kiadására, arra a rendkívüli érdeklődésre, amely példátlanul rövid idő: mintegy tíz év alatt García Lorcát nálunk is szinte „nemzeti költővé” avatta.

A Siratóéneke nagyon alapos, mélyen átélt elemzése zárja a monográfiát. A népi siratókban és a spanyol nép ősi bika-kultuszában gyökerező költeményben a Lorca-líra betetőzését látja a szerző.

Lorca halálának sokáig fel nem derített körülményei indokolják annak részletes tárgyalását a *Kiontott vér* című fejezetben: hogyan ért el a hír Madridba, mennyi ideig reménykedett az akkor már kettészakadt ország minden művészetkedvelő, haladó embere e hír alaptalanságában, a Franco-kormány hogyan tagadta sokáig egy García Lorca nevű egyén létét is, hogyan kényszerült végre a közvélemény nyomására a Lorca-művek kiadására, mindmáig be nem vallva a

költő halálának igazi okát, hiszen az egyet jelentene a súlyos felelősség vállalásával, s végül hogyan is történt a gyalázatos büntény: hogyan ölték meg a XX. század egyik legnagyobb költőjét.

Mű, ember, sors, társadalmi valóság elszakíthatatlan egysége: ez az a szemlélet, mely következetesen megnyilvánul és igazolást nyer Tolnai Gábor könyvében. Ez teszi lehetővé, hogy a kötet, betöltve minden irodalmi elemzés legfontosabb társadalmi funkcióját, utat nyit az olvasónak e bonyolult, sokszor rejtjeles életműhöz.

A Függelék Tolnai Gábornak egy értékes és már ismert tanulmányát tartalmazza a Radnóti-versek Lorca vonatkozásairól, részben az 1937-ben írt és még bizakodást tükröző *Federico García Lorca* című költemény, részben a már reménytelenül *Első Ecloga* Lorcára vonatkozó részlete alapján.

Rendkívül érdekes, amit Radnóti párizsi tartózkodásáról és a francia tömegeknek a spanyol polgárháborúval kapcsolatos magatartásáról ír. Elmondja, hogy ezen a nyáron írta Radnóti a *Hispania*, *Hispania* című versét, amelyet költő-barátja, Pierre Robin franciára is lefordított. Pierre Robin és a párizsi magyar emigráció egyes tagjai tudtak spanyolul és rajtuk keresztül ismerhette Radnóti Lorca életének egyes eseményeit, valamint néhány versét. Ezt igazolja Tolnai Gábor a fent említett két vers elemzésével. „Mert szeretett Hispania”, a színtársulatával a falut járó Lorcára, „s versed mondták a szeretők” a spanyol költő szenvedélyes szerelmi lírájára utal. A Pásztor és a Költő beszélgetése az *Első eclogában* azon a tényen alapszik, hogy Lorca barátai tanácsa ellenére sem menekült el Granadából. A „Hej Federico García” sor az *Antonio el Camborio* c. románc „Jaj, Federico García” (spanyolul: „Ay, Federico García”) sorából születhetett. A szerző spanyol versfordítási hagyományunk hiányával magyarázza, hogy Radnóti, bár foglalkoztatta a Lorca versek magyarra ültetése, nem valósította meg ilyen irányú terveit.

Tolnai Gábor művének két fő érdeme, hogy Lorca és a modern magyar líra kapcsolatáról összegezi korábbi, rendkívül értékes kutatásainak eredményeit, s Lorca életművéről és életútjáról először ad szép elemzésekben bővelkedő organikus áttekintést.

KULIN KATALIN